ANUPASIMHAGUNAVATARA

BY

VITTHALA KRISHNA.

EDITED BY

C. KUNHAN RAJA, M.A., D. Phil. (Oxon.)

ANUP SANSKRIT LIBRARY, BIKANER.
1942.

INTRODUCTION.

Anupa Simha Gunavatara of Vitthala Krishna which is now presented to the public is the dedicatory volume in the Ganga Oriental Series which has been undertaken by the Government of Bikaner as one of the benefactions to commemorate the Golden Jubilee of His Highness the Maharajah's Reign. As is well-known the Bikaner State possesses one of the finest collections of Sanskrit Manuscripts in India. The Library was catalogued as early as 1880 by Dr. Rajendra Lal Mitra, LL.D., C.I.E., of Calcutta, but on closer examination it has been found that the Catalogue prepared under his guidance required extensive revision and correction. An up-to-date Catalogue of this Collection by Dr. C. Kunhan Raja, Head of the Department of Sanskrit of the Madras University and the General Editor of Catalogue Catalogorum which that University is preparing, is now ready and will be published in due course.

2. The Library which consists of no less than 10,000 Sanskrit Manuscripts was collected by Maharajah Anup Singhji of Bikaner whose virtues the present Volume extols.

3. Maharajah Anup Singhji (1669-98) was undoubtedly one of the most remarkable men of his day in India. A distinguished scholar and poet, he was also a munificent patron of scholars. He collected around him even when he was the Heir-Apparent a galaxy of poets and literary men. Raja Karan Singhji, the father of Maharajah Anup Singhji, was, it may be mentioned, also a scholar and a patron of learning and there are in the Bikaner Library some

important works on Poetics and Rasa which are named after him. Of these the 'Karnavatamsa' and 'Karna Bhushana' have been selected for publication in the Ganga Oriental Series. Raja Karan Singhji was a Ruler who was held in the highest honour by the Moghul Emperor of his time (Aurangazeb) as well as by his contemporaries in India and won for the Rulers of the Bikaner State the proud title of 'Jai Jangal Dhar Badshah' (Victory to the King of the Desert) which now is emblazoned on their Coat of Arms.

4. Maharajah Anup Singhji seems to have collected the main body of the Manuscripts during his stay in the Deccan. So much is evident from the fact that there is a very large number of works by Maharashtra authors. But wherever the collection was started, the Maharajah continued it afterwards and also acquired libraries belonging to others notably of the scholar and poet Kavindracharya who was the Guru of the unfortunate Dara Shikoh. There are many volumes in the collection which bear the name of this scholar.

5. A few details of the life of Maharajah Anup Singhji to whom the collection owes its existence may not be out of place. Tenth in descent from Rao Bikaji (Vikramji) who founded the State of Bikaner, Maharajah Anup Singhji was created the first Maharajah in 1687 A.D.

6. A noted general and administrator, Maharajah Anup Singhji took part at the head of his Troops in the numerous campaigns of Emperor Aurangazeb in

the Deccan and personally directed the charge against the Fort of Golcunda. He captured the Fort of Bijapur and was appointed by the Emperor Aurangazeb to be Governor successively of Bijapur, Sagar, Adoni and Aurangabad.

7. For these distinguished services and especially for his heroism at Golcunda, Anup Singhji was invested with the title of 'Maharajah'. Powlett justly describes him as having revived "the golden time of Bikaner valour and fame". A great patron of art, music and learning, the Maharajah was himself a versatile genius, a distinguished scholar in Sanskrit, a mathematician and an astronomer. Maharajah Anup Singhji held a Mansab of 8,000 Horse from the Emperor Aurangazeb. His territories extended up to Sirsa, Tosham, Fatiabad, Agroha and Malot in the Punjab and Phalodi in the Jodhpur State. He also held the Parganas of Sajawalpur, Nasro and Rakhawat in the Deccan.

8. In the year 1698 Maharajah Anup Singhji died at Adoni in the Deccan while in the service of the Emperor.

9. The appropriateness of selecting this work for publication as Dedicatory Volume to this Series will hardly be questioned. The Ganga Oriental Series have been undertaken mainly with a view to publish the rare and unpublished volumes in the Anup Sanskrit Library and therefore it is but fitting that the dedicatory work should deal with the greatness of the founder of the Library.

10. Even apart from this important consideration the poetic merit of Anup Simha Gunavatara will, I am sure, commend itself to all critics. Its beautiful diction, rich imagery and the ease and charm of its style make it a model of classical Sanskrit poetry. I feel sure that lovers of Sanskrit literature will welcome this volume and will consider it as a fitting overture to the Series which His Highness' Government have taken in hand.

11. The work of editing the text and of providing the translation and notes was undertaken as a labour of love by Dr. C. Kunhan Raja, M.A., D. Phil (Oxon.), to whom the Government of Bikaner desire to express their sincere thanks. How well he has performed this difficult task may be left to be judged by scholars.

12. I am also personally indebted to Pandit Dasarath Sharma in helping me to see the Manuscript through the press and for valuable suggestions regarding alternative readings of the text.

13. In conclusion I wish to add that this Series with which is associated the name of His Highness Maharajah Shri Ganga Singhji Bahadur is the outcome of His Highness' great love for the civilisation and culture of India and more especially the poetry and sacred literature of Sanskrit. In His Highness the spirit of Maharajah Anup Singhji lives again; and the precious treasures of the mind which the one accumulated the other is distributing with a generous hand.

14. Under His Highness' orders the Anup Sanskrit Library has been thrown open to the public and

with the publication of the present Volume under His Highness' gracious patronage, we have started on a path which will, I feel sure, be appreciated by scholars all over India.

BIKANER: K. M. PANIKKAR,

13th April 1942. | *Minister for Public Health & Education.*

श्री

अनूपांसहगुणावतारः

१

आशीर्वादावतारः

रुचिरमुकुटशोभं भुग्नितग्रीवमुच्चै-
श्चलकरमनुवंशीरन्ध्रमादर्शिताङ्घ्रि ।
स्वत इव निजभक्तानाह्वयत् संददानं
शरणमिदमजस्रं रूपमन्तश्चकास्तात् ॥

1. With the splendour of a shining crown, with the neck inclined, with hands moving briskly along the holes of the flute, with the feet prominently shown out as though inviting of itself its devotees, affording refuge, may this form ever shine within (my heart).

a. (रुचिरमुकुटशोभा)
b. (अनुवंशीं वक्रं)
मालिनी वृत्तम् ।

II

श्रीमद्विक्रमभूमिपालनगरे लोकैकजैत्रप्रभे
सूरस्तत्कुलभूषणं समजनि स्फारप्रतापोज्ज्वलः ।
तस्मादाविरभूत् स कर्णनृपतिर्यो धास्त्रिधा वीरतां
तज्ज श्रीमदनूपसिंह तरुणक्षोणीन्द्र जीयाश्चिरम् ॥

2. In the city of the king Vikrama, shining with the sole victory in the world, there was born Soora, an ornament to the dynasty thereof resplendent with increasing prowess. From him was born the king Karna who was the foundation of the three viratas, (*rana-virata*, bravery in battle, *daya-virata*, greatness in mercy and *dana-virata*, greatness in charity). O Sri Anupa Simha the crown prince born of him, may you live long.

a. विक्रमभूमिपालः बीकानेर इत्यस्य राज्यस्य प्रतिष्ठापकः विक्रमसिंहः । एतदेव नाम भाषायां बीका इति प्रसिद्धम् । विक्रमनगरमेव भाषायां बीकानेर इति विपरिणमति ।

b. सूरः सूरसिंहो महाराजः ।

c. कर्णनृपतिः सूरसिंहात्मजः कर्णसिंहः यो रणवीरतया, दयावीरतया, दानवीरतया च त्रिधावीरताम् अधाः धृतवान् ।

d. कर्णसिंहे राज्यं शासति यौवराज्येऽभिषिक्तस्य तत्सूनोः अनूपसिंहस्य प्रशस्तिरूपोऽयं ग्रन्थः ।

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

III

संगोप्य श्रुतिमात्रलुण्ठनपरात् पाटच्चराणां चया-
च्चित्ते संपुटके भृतं गुणमयव्याहारवासोवृतम् ।
आशीर्वादमहामणिं यमधुना त्वय्यर्पये तादृशा
भूयांसो यदि तेऽपराद्धममुना किं किं न राज्ञां बहु ॥

3. Guarding against the hosts of robbers bent on stealing away at the very hearing, carried in the mind as box, covered with words of virtue as cloth, I now dedicate to you this great gem of benediction. Though of this nature you have things in plenty what harm is done by this? What have the kings not in plenty?

b. चित्तमेव संपुटकं पेटिका । तस्मिन् ।

गुणमयः व्याहारः वचनम् । तदेव वासः । तेन गुणमयव्याहारवाससा वृतं संछन्नम् ।

d. किममुना अपराद्धम् । नैवापराद्धम् । कुतः । राज्ञां किं वस्तु बहु न विद्यते ।

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

IV

ये तावत् त्वयि सन्ति ते खलु गुणा ये नैव दोषास्तु ते
कामाशीर्गिरमाहरामि नृपते त्वामेव पृच्छाम्यहम् ।
पूर्णः स्वादुमनोज्ञयापि च गिरा त्वं चेदियं चेतरा
क्षोणीन्द्रास्तु तथापि किं त्वयि भवेदाशीरुदासीनता ॥

4. Those that are in you are virtues; those that are not in you are vices. O king, what words of benediction am I to bring to you? I ask even you. If you are filled with words sweet and charming, let this be one more, O lord of the earth. Yet will there be indifference in you towards benedictions?

c. (पूर्णः स्वादुमनोज्ञ इति भूयः यापि च गिरा इति तु सर्वं त्रुटितम्)

d. (पि किं त्वयि भवे इति त्रुटितम्)

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

V

जीव क्षोणिमिमां च नित्यमवतात्तेजः परं चाप्नुतात्
कीर्तिं चेत्थमनूपसिंह भवते पूर्णाय किं वा ब्रवै ।
चिन्तैषा सफला स्वगौरवमिव स्याद्विप्रतीसारिणी
नास्माकं धुरि जागरूक मधुरा त्वाशीः प्रकाशीकृता ॥

5. May you live and ever protect this country; may you attain supreme splendour and also glory. Thus what am I to tell you, O Anupasimha, who are whole? This thought of ours, fulfilled, shall not go as though against your prestige. O you who are awake to your duties, here are expressed these sweet words of benedictions.

a. (+ + व क्षाणिमिमां) भ्रष्टस्य अवशिष्टोऽशः जीव इतिवल्लक्ष्यते । (परत्राप्नुतात्)

b. (+ र्तं चेत्यमनूपसिंह)

c. (सफलास्य गौरवभिव)

d. (मधुरस्वाशीः)

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

VI

भूपानूपमृगेन्द्र ते परिवहन्नामोदमुद्धारितो
बुद्ध्या वाङ्मयसारचारुसरसः शब्दच्छदच्छादितः ।
व्यङ्ग्योद्यन्मकरन्दतुन्दिलतरः सौहार्दपुष्पंधयै-
र्धीराणां रुचिरः शुभाय भवतादाशीःसरोजाञ्जलिः ॥

6. O king Anupasimha, bringing fragrance to you, held up with my intellect, beautiful and pleasing with the essence of words, covered with words as leaves, filled with flowing honey made manifest by friendliness as bees, may this handful of benedictions as lotus, sweet to the valourous, be for propitiousness.

a. आमोदं आह्लादं गन्धं वा ।
b. शब्द एव छदः पत्रम् । तेन छादितः ।
शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

VII

राष्ट्रे राष्ट्रवदन्ववायजनित क्षोणीन्द्रचूडामणे
धीर श्रीमदनूपसिंह भवतो वीक्ष्यैव सर्वान् गुणान्।
आशीर्मूकविधा विधातुमुचिता किं वेति चिन्तावतां
किं तावद्विदुषां भवन्ति न मुदे त्वय्याशिषां राशयः॥

7. Seeing all the virtues in your country, O crest-jewel of the kings born in the Rashtrakuta dynasty, O brave Anupasimha, when the learned people begin to doubt whether it is not appropriate to remain silent, will not these heaps of benedictions dedicated to you be for their joy?

a. राष्ट्रकूटवंशे जनितं जन्म यस्य
d. (भवन्ति न भृते).
शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्।

VIII

श्रीमद्विक्रमभूपपत्तनयुवक्षोणीन्द्र किं वा ब्रवै
श्रीसूरान्वयभूषणे त्वयि महावीराश्रयान् कर्णजे।
सिंहे सर्वसमुद्धतानथ परान् वाचामधीशो गुणान्
वक्तुं नाशकदेव हन्त कतमो दोषो वरीवर्तु मे॥

8. O prosperous crown prince of the kingdom of Vikrama, what shall I say? Even the lord of words has not been able to describe the supreme virtues existing in you of lion-like prowess, the son of Karna, the ornament of the solar race, virtues high above all others which are found only in great heroes. What blame can then attach to me (for my inability to praise you).

b. (महो वीर श्रियं)

c. (सर्वसमुद्धता मथ)

वाचामधीशः बृहस्पतिरपि न शक्तः। ततो यद्यहं न शक्तः को दोषः।

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्।

IX

नासीन्नो भविता भवानिव चरद्दुर्लोकपाटच्चरे
कालेऽस्मिन् कलिनाम्निनन्दजमनु श्रीरत्नरक्षाकरः ।
अस्मद्वागुपधिः स एव हि ततो जीवेति भव्याशिषं
तुभ्यं श्रीमदनूपसिंह कुशलैः पूर्णाय धत्तेतमाम् ॥

9. There was not, there will not be, in this cycle called Kali when evil minded men move about at night, another protector of gems (Ratna) like you, after Sri Krishna. The scope of our words is only thus much. Therefore it amply confers the auspicious benediction—may you live—on you who is replete with happiness, O Anupasimha.

b. नन्दजमनु श्रीकृष्णानन्तरम् । रत्नरक्षाकरः श्रीकृष्णः स्यमन्तकस्य रक्षामकरोत् । अयं तु रत्नानामुत्तमद्रव्याणाम् ।

c. (अस्मद्वागुपधेः)

d. (दत्तेतमाम्)

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

X

न्यासे श्रीदशतत्त्वके निजपदस्वात्मार्पकाणां यथा
श्रीगोपीजनवल्लभः शुभकरो वर्वर्ति सर्वागमे।
धीर श्रीमदनूपसिंह विषये भूयात्तथा बन्धुरे
रञ्जिव्यञ्जनसज्जने नु विदुषामाशीर्दशोच्चारणा॥

आशीर्वादावतारः प्रथमः समाप्तः

10. Just as the lover of the Gopies remains the bringer of good to those who dedicate themselves at his feet, in the Nyasa which deals with the ten principles, which is the meaning of all the Vedas, so O brave Anupasimha, may the ten times repeated benedictions live within the of sphere the learned men, which is friendly.

a. (न्यासे) न्यासो नाम ग्रन्थः

d. (सज्जनेन) (दशोच्चारणे)

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्।

२
सौन्दर्यावतारः

I

नानालङ्कारभाना शुचिरसरुचिरा कान्तिमाधुर्यपूर्णा
तूर्णानीतप्रसादा सपदि विदधती व्यञ्जनं भावसंज्ञि।
भूपालानूपसिंह त्वयि किल कविताकामिनीयं दधाना
पातिव्रत्यं जनानामिह कथमुदिता नो रसज्ञां पुनातु॥

1. Shining with various Alamkaras, enjoyable through pure Rasas, filled with lustre and sweetness, bringing joy immediately, at once producing the suggestion named Bhava, O king Anupasimha, this poetry as a damsel holding on fidelity to you, how will it not purify the tongues of men when she arises?

जनानां रसज्ञां जिह्वां कथं नो पुनातु। पुनात्येवेत्यर्थः।
स्रग्धरा वृत्तम्।

II

ऐलत्वं रतिवल्लभत्वमधिकं नासत्यतेति त्रयं
त्वय्यश्रान्तमनूपसिंह तरुणक्षोणीन्द्र जेजीयते ।
ऐले वा रतिवल्लभे किमथवा नासत्ययुग्मे तथा
नैतत्त्रैतयकं त्वमुद्धुरमतिः केनोपमेमीयथाः ॥

2. Being Aila (son of Ila, *i.e.*, Pururavas or the lord of ila, *i.e.*, earth), being Rativallabha (lord of Rati or lover of sports), being Nasatya (Asvins or free from untruth) these three, O Crown prince Anupasimha, shine ever in you. Neither in Aila (Pururavas) nor in Rativallabha (Kama) nor in the pair of Nasatyas is there this group of the three-fold greatness. You with your mind awake to duty, with whom can you be compared?

c. क्षोणीद्र।

d. (नैतत्त्रैभवकं तमुध्दुरमतिः केनोपमेमीयताम्)

एकैकस्मिन्नेकैक एव गुणः। अनूपसिंहे तु त्रयोऽपि वर्तन्ते।

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्।

III

स्पर्धन्ते यदि सार्धमत्र भवता कामैलनासत्यका
वर्धन्ते तव तत् क्षितीश्वर गुणाः पूर्णेन्दुजैत्रत्विषः।
गर्धन्ते कवयस्ततो न च लवं निन्दासु तेषां चिरा-
दर्धं ते गुणरूपणस्य समयं हा हन्त मुष्णन्ति ताः॥

3. If Kama, Aila (Pururavas) and Asvins together come up as your rivals, then O King, your virtues only increase, with your splendour of victory like the full moon. Therefore the poets are not at all eager regarding their condemnation. For they (the condemnations), behold, only take away half the time meant for praising you.

b. वंर्ध्दंते इति प्रथमं विलिख्य अनुस्वारस्य मार्जनं कृतम्।
ताः निन्दाः त्वद्गुणरूपणस्य अर्धं समयं मुष्णन्ति इति कामैल-नासत्यानां निन्दासु कवयो नादरं प्रकटयन्ति।
शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्।

IV

स्ववैद्यद्वितये पुरूरवसि च त्वा संविधित्सोर्विधे-
रभ्यासोऽभवदन्यथा व्यधित किं त्वामेव पूर्वं न सः।
छाया ते स्मर एष निश्चितमिदं नोचेदमूर्तः कथं
श्यामो वापि कथं कथं त्वदनुगः संतापहारी कथम्॥

4. In the pair of the celestial physicians and in Pururavas had Brahma his practice when he wanted to create you. Otherwise why did he not create you even earlier? This Kama is only your shadow. This is certain. Otherwise, how is he intangible? How is he dark (or beautiful)? How is he your follower? How is he the remover (or bringer) of sorrow?

कामः श्यामः सुन्दरः। छायायास्तु श्यामो वर्णः।

छाया संतापमपनयति। कामः संतापं हरति बिभर्ति। आनयतीति भावः।

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्।

V

योऽमूर्तादुदपादि हन्त मनसो यौ च प्रभूतौ पशोः
सुद्युम्नाद्दुरवस्थितादपि यकस्तैर्योपमातुं क्षमा।
भूप त्वां कविमण्डली गुणगणालङ्कारसंकाशितं
तद्धर्मैव हि वोभवीति न कथं सानूपसिंहप्रभो॥

He who is born of the intangible mind (Kama), the pair that was born of the animal (Asvins) and he who was born of Sudyumna who stood up in the wrong way, with them when the circle of poets are capable of comparing you, O King, who are adorned with hosts of virtues as ornaments, how does not that circle of poets become endowed with those very attributes?

b. (सुद्युम्नादुरवस्थितादपि)

c. (संकासितं)

कामः मनसोजातः। अश्विनौ पशोर्जातौ। पुरूरवाः सुद्युम्नाज्जातः।
शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्।

VI

सिक्थेन प्रतिमां विधाय विधिना लिप्तां तपःपावक-
स्यन्दीभूतमढौकि तत्र सुकृतं लेपादिलाबूमुखात् ।
तत्सिक्थाद्धि तनुं प्रकाशितवता तां वीक्ष्य लोकोत्तरां
येनेयं खलु तन्मयीयमधिकं संतुष्यता निर्मिता ॥

6. Making a painted idol with wax, by Brahman was therein added out of the shell-mouth by anointing, the good deeds made fluid by penance as fire. When he manifested a body out of that wax, he looked at it which surpassed the entire world, and he was immensely pleased; and by him was indeed this (your body) created out of that.

b. (लेपादिलाभूमुखात्) अत्रान्त्यस्तकारो भ्रष्टः ।

c. तत्सि इत्यत्र प्रथमतकारस्य अधरोऽर्धः भ्रष्टः ।
त्सि इत्यस्य इकारचिह्नमेवावशिष्यते ।
त्थ इत्यस्य भूयान् भागो नष्टः । त्त इति तु सर्वं नष्टम् ।

d. (येनायं) येनायं खलुतन्मय इत्यस्य अधोभाग एवावशिष्टः ।
यी इत्यत्र ईकारचिह्नं भ्रष्टम् । तथाचानन्तरो यकारः ।

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

VII

भूपस्तावदनूपसिंह स भवानेवेति निर्णीयते
निर्णिक्तान्तरशान्तपान्थमतिभिर्नो चेदिदं श्रूयताम् ।
त्वां देवा विनमन्ति ते बहुगुणं चायुः परार्धद्वयं
किंच त्वं कमलाश्रयस्त्वयि समे वेदास्तदेतत् कथम् ॥

7. He who is the lord of the earth (Vishnu), He has been decided as you yourself, O Anupasimha, by the minds of those wanderers (in search of truth) whose inside is purified and serene. If not, listen to this. Gods bow to you. Your life has many virtues extending to two parardhas. Further you are Kamalasraya (seated on a lotus or being the home of lotus—(Padmanabha). In you, all the Vedas are alike. How is this possible ?

a. द्वीपयत्तराणि भ्रष्टानि । सिं इत्यपि भ्रष्टम् ।

c. चायु परार्धद्वयं

प्रथमपादे द्वितीयमक्षरमवशिष्टादंशात् प इत्युन्नेतुं शक्यते ।

अनूपसिंहस्य कमलासनस्थत्वमुत्तरत्रापि बहुशो दृश्यते । ब्रह्मा वा विष्णुर्वा अत्र उद्दिष्ट इति न स्फुटम् । कमलाश्रयः कमलाया आश्रयः कमलमाश्रयो यस्य स वा ।

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

VIII

अस्वेदि स्मररूपमाकुरवकं चण्डीशनेत्रानले
लावण्यं जलमुद्धृतं विरचितं चातुर्यपात्रस्थितम्।
स्नेहः प्रापि ततश्च तेन विदधे नानूपसिंहः कृती
किं धात्रा सह कुर्वता जनिजुषा सौभाग्यभूमत्विषः॥

8. The kuravaka flower was heated like the form of Kama in the fire from the eyes of Siva. Beauty was taken up as water and kept in dexterity as vessel. Then there was love also brought. Is it not that the fortunate Anupasimha was created by Brahma by bringing together the lustres of immense beauty of those who are born?

अस्माच्छ्लोकात् पूर्वं युग्मं इति वर्तते।

a. (अस्येदि स्मररूपमाः कुरबकं)

d. सहकृत्वना।

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्।

IX

ये दोषा मदनादिषु व्युदचरन् लोकान्तरालेषु तान्
निर्णेक्तुं त इमे किमेव भवता संभेदमापुस्तमाम्।
नो चेत् किं किमनूपसिंह कवयो मिथ्यैकवाचंयमा
द्वैतीयीकतुलाविलासरहितं त्वा संगिरन्तेतमाम्॥

9. Have Kama and others united themselves with thee to wash off those defects (of theirs) which have reached upto the ends of the Quarters? If it were not so, how could poets who refrain wholly from using words that are false state that thou art devoid of comparison with a second?

a. (व्युदचरं ल्लोकांतरालेषु)
दोषाः पञ्चमश्लोके निर्दिष्टाः।
शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्।

X

सौन्दर्यं प्रचुरं श्रितक्षितिगुणान्नैलीमहो भारतीं
जानाम्येव तथापि वर्णनकृते कर्णक्षितीन्द्रात्मज ।
यां पश्यंस्तवभूप रूपसुषमासीमामजस्रं यते
तां निस्तन्द्रितकीर्तिचन्द्र किमतो भूयः स्तुवे भूयसीम् ॥

10. O, son of Karna, whose fame is like unwaning moon, what greater praise can I have for your immense beauty than that even I who have known great beauty and am master of words capable of expressing all the virtues existing on this earth, should on seeing the boundless beauty of thy form be for ever compelled to try (to describe it).

c. रूप इति लेखने उपेक्षितं पत्रस्योपरिदेशे पुनर्निवेशितम् ।
शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

XI

नो धाता विदधे न चापि मदनः संभूय तौ वैतकौ
त्वां तु श्रीमदनूपसिंह रसिकं धर्मोद्धुरं सुन्दरम् ।
श्रीकृष्णो निजभक्तिभावितहृदं न त्वां किमारीरचन्
मानं मानमहोन्नते तव मुखे तन्मन्त्रचिन्तामणिः ॥

11. O prosperous Anupasimha, neither Brahma nor Kama nor the two in collaboration have created you who is pleasing, awake to Dharma, and handsome. Has not Sree Krishna created you with your heart directed to devotion for him? The proof is, O very high with honour—in your mouth lies His Mantra as a Chintamani.

a. (तै वैतकौ)
c. (त्वां किमारीकृपन्)
शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

XII

भूमा निर्मलिमा निजाधिकरणस्थेमा त्वयीमे गुणा
वीर श्रीमदनूपसिंह सुजयात् कीर्तेः स्वदेशास्थितेः ।
त्वं राजन्यशिरोमणिः शुभकरश्चिन्तापि किं तावता
को वेत्ति द्युतिचाकचिक्यमहिमा सोऽयं विराराज्यते ॥

सौन्दर्यावतारो द्वितीयः समाप्तः ।

12. Greatness, purity, constancy of functions—these virtues are in you, O hero Anupasimha, through victory, fame and (prosperous) condition of your kingdom. You are the crest-jewel of princes, bringer of good. Why should there be anxiety even then as to who it may be? Here you shine with the greatness of resplendent lustre.

b. (सुजतात्कीर्तेः)

c. चिक्यमहि इति भ्रष्टम् । अत्र प्रथमाक्षरे रेखोपरि इकारचिह्नं न दृश्यते । त्वं शिरोमणिरित्यत्र न शङ्काया अवकाशः यतः एवं विराराज्यसे ।

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

३
सम्पदवतारः।

देशस्ते बहुरेष नाकभवनादेषा पुनर्वाचिका
नाकादप्यधिकस्तुलाविकलने यस्मादवाचि स्थितः।
भूबिम्बेऽप्यखिले समुच्छ्रिततनुर्मानं मनोमेदुरं
मानागार मनागवेहि न तमां हंहो पयोदूरताम्॥

1. This country of yours is greater than the abode of the Nagas—this then is only repeating (a truth). When measured in scales it is greater than heaven, wherefore it remains lower. In the entire earth it has spread its body. Lo do you not understand the distance of the water as a proof convincing to the mind ?

अवाचि अधस्तात्। तुलायां यद्बहुतरं तदधस्ताद्वर्तते इति स्पष्टम्।
बिक्कनीरदेशस्य भूबिम्बे विस्तारात् समुद्ररूपं पयः दूरे गतमिति संभावना।
शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्।

II

प्राचीं संनिर्णिनीषुर्विधिरवनिप ते यौवराज्याभिषेके
त्वत्तेजःकीर्तिदण्डद्वितयघटनया त्वद्गुणैर्वृत्तमास्थत्।
मेरोः शङ्कोरवस्तादहिमकरगतेः साम्यतो नाप शुद्धां
षट्कृत्वः सप्तमे स्वःपतिगजसविधे किंतु तां निर्णिनाय॥

2. O king, at the time of your coronation as crown prince, Brahma desiring to ascertain the east found himself in a circle made of your virtues (also string) by fixing your lustre and fame as two poles. Six times it was not clear to him through similarity with the passage of the sun under Meru as a peg. The seventh time, he decided it as near the elephant of the Lord of Heaven (Indra).

अनूपसिंहस्य तेजसः सूर्येण साम्यात् सूर्यापेक्षया प्राचीं निर्णेतुमशक्तो ब्रह्मा इत्याशयः।
स्रग्धरा वृत्तम्।

III

पद्मौ ते नयने करे च मकरो जानुद्वये कच्छपः
शङ्खः कण्ठरुचौ मुकुन्दमहिमा चित्तेऽथ नीलः कचे ।
कुन्दश्री रदने स्मिते च रुचिरं खर्वत्वमेतावता
तुल्यो हन्त कथं नरेश धनदः स्यात् किन्नरेशस्त्वया ॥

3. The two padmas (mahapadma and Padma or Lotuses) are in your eye. The makara (mark) is in your hand. Kacchapa (tortoise) is in your pair of knees. Sankha (conch) is in your neck. The greatness of Mukunda is in your heart. Nila (darkness) is in your hair (on the head). The beauty of Kunda (jasmine) is in your teeth. The sweet Kharvatva (gentleness) is in your smile. Look, in these respects, how can Vaisravana who is only a Kinneresa (Lord of Kinnaras) be the equal of you who is Naresa (Lord of Naras)?

a. (जानुद्वये कथपशंखः)

d. (कथ नरेश) (किंनरेशस्तया)

महापद्मश्च पद्मश्च शङ्खो मकरकच्छपौ । मुकुन्दकुन्दनीलाश्च खर्वाश्च निधयो नव ॥ इत्यनुसंधेयम् ।

किन्नरेशः नरेशतुल्यो न भवतीत्यभिप्रायः ।

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

IV

एकेनाभ्रमतङ्गजेन विबुधागारेण वाहेन वा
किंचोच्चैःश्रवसावसादितवरध्वान्तेन वज्रेण वा ।
शक्रः साम्यमुपैतुमाकुलमना जाग्रद्गुणग्रामणी-
भ्राजा श्रीमदनूपसिंह भवता न स्यान्मरुत्वान् कथम् ॥

4. With one celestial elephant, with one divine abode, or with one vehicle, with one Uccaissravas, or with one Vajra that has demolished the dense darkness, when Indra begins to have his mind shaken in regard to becoming equal to you who are shining with hosts of respelendent virtues, how can he be other than Marutvan (*i.e.*, having wind)?

एकेन इति सर्वत्र योजनीयम् । मरुत्वान् इन्द्रः ।
वायुरस्यास्तीति तस्य आकुलतायां उपपत्तिः ।
शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

V

दूराद्दानववैरिणस्तव गृहे निष्कम्पनां संपदं
दर्शं दर्शमतीव विस्मयमयुर्निर्णीतमेतन्मया ।
नोचेत् किं विनिमेषमभ्यवहृतिप्रेप्सां पिपासारसं
स्वापं वा स्फुटयन्ति हन्त न तमां धन्वप्रदेशप्रभो ॥

5. When gods view from a distance again and again the unshaken wealth in your abode, they were greatly surprised. This has been ascertained by me. Otherwise, O Lord of the Desert Region, how is it that they do not evince without a wink, a desire for eating, a joy in wanting to drink or sleep?

c. (नोचे किं)
d. (स्वेदं वा स्फुटयन्ति)
सम्पत्तु चपला । अत्र तु सा निष्कम्पना इति विस्मये हेतुः ।
शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

VI

जिष्णुस्त्वं शुचिरप्यथ त्वमधुना त्वंतुल्यवर्ती पुन-
स्त्वं वै पुण्यजनः प्रचेतसमपि त्वां सङ्गरे संगिरे ।
एषि स्पर्शनतां निधीश्वर इति त्वय्यस्ति सर्वज्ञता
दिक्पालः कतमोऽनुयातु सकलां ते संपदं संपदा ॥

6. You are Jishnu (Indra or conqueror); you are Suci (pure or fire); you are Tulyavarti (equal to all, or Yama); you are Punyajana (man of good deeds or Nirriti); I talk of you as Pracetas (firm or Varuna) in battle; you attain to Sparsanata (being felt or wind); you support treasures (*i.e.*, you are Vaisravana); in you there is omniscience (*i.e.*, you are Siva). But which lord of the quarters will approach you in all your excellences with his excellence?

a. स्त्वं चि इत्यनयोरधोभागो भ्रष्टः ।
b. मपित्वां सङ्गरे इत्यस्य भूयान् भागो भ्रष्टः ।
संगरे इति वा सागरे इति वा उभयथापि संभाव्यम् ।
c. श्वर इ इति स्ति इति च भ्रष्टे ।
d. दिक्पाल इत्यनन्तरं विसर्गः ककारश्च नष्टौ ।
(यातु कलं ते) अन्ते दा इति भ्रष्टम् ।
शुचिः अग्निः । तुल्यवर्ती यमः । पुण्यजनो निर्ऋतिः ।
एकैकस्य दिक्पालस्य एकैका सम्पत् । अनूपसिंहस्य निखिलाः सम्पदः ।
शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

VII

राजन् ते विमलस्य कीर्तिसुधया ते निर्मलीभाविते-
ष्वाशादर्पणमण्डलेषु विशदाः सर्वा नु बिम्बत्विषः ।
इन्द्रादिव्यपदेशितामिह दधत्येवं न चेत् संपदं
माहात्म्यं गुणपूर्णतामथ कुतो देवत्वमापुस्तमाम् ॥

7. O king, all those clear images of you in the mirrors of the quarters made clean with your fame as nectar, take up the name of Indra and others. Otherwise, whence do they have such wealth, greatness, fullness of virtues and divinity?

a. ज वि इत्यनयोर्मध्यवर्ति अक्षरं नष्टम् । तथाचलकारः (तेर्निर्मलीभाविते) ।

b. (ष्वादर्पण)

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

VIII

वार्धौ वा त्वयि वा स्फुरन्ति बहवो रत्नोच्चया इत्यलं
सन्देहेन यतः सुधांशुमथ यं श्रीमन्तमालोकयन् ।
पूर्वश्चञ्चलभावमञ्चति निजामुन्मज्जयन् निम्नतां
स क्षोणीश्वर तावकीनवदनं पश्यन् हृदि व्रीडति ॥

8. In the ocean or in you are there greater gems shining? There is no room for such a doubt. Because the former seeing the shining moon becomes shaken and renders obvious his own lowness. And that same moon seeing your face, feels shy in his heart, O lord of the earth.

b. (श्रीमतमालोकयन्)

वारिधिश्चन्द्रं पश्यन् चञ्चलो भवति। चन्द्रस्तु अनूपसिंहं दृष्ट्वा व्रीडति।

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्।

IX

मेरुश्रीकण्ठभूभृद्धृतकुचयुगलप्रौढिमानं दधाने
प्रोत्ताम्यत्ताम्रपर्णीरयमयविचरच्चारुहारानुहारे।
शुद्धोदस्वच्छचीरप्रचरितमणिभूमेखले रत्नगर्भे
मा गर्धीरुर्वि सर्वामवति हि भवतीं भूमिपोऽनूपसिंहः॥

9. O earth, bearing the greatness of Meru and the Mountain of Siva as two breasts, shining with the flow of the full Tamraparni as beautiful pearl necklace, with the gem-regions as a girdle fixed on clear waters as garments, having gems within, do not feel anxious. King Anupasimha is protecting you entirely.

a. ताम्रपर्णी इति प्रथमं विलिख्य रेखायाः संमार्जनेन ताम्रपर्णी इति विकारितम्।

c. चीरप्रकचरित इति विलिख्य ककारस्य संमार्जनं कृतम्।

d. सर्वामवतति इति विलिख्य अनपेक्षितस्य तकारस्य संमार्जनं कृतम्।

स्रग्धरा वृत्तम्।

X

हेमाद्रौ राजताद्रौ नृपवर भवतो
भौरिको नैष्किको वा
शक्रश्रीदौ त्वमेतत् कलयसि नियतं
मन्यते चेन्न चान्यः।
जज्ञन्येते नु पद्मासन भवति कथं
जागरूके मुहुस्तौ
विश्रम्भः संभवेन्नो यदि तदिह न नः
किं शुभाशीः प्रमाणम्॥

सम्पद्वतारस्तृतीयः समाप्तः

10. In the golden mountain (Meru) and in the silver mountain, (Kailasa) Indra and Kubera are your treasure guard and jewel guard. You know it always, if no one else. O, abode of Laksmi, when you are awake, how should those two have been created again? If this does not convince you, is not our greetings an authority?

b. (त्वमेत्कलयसि)

भौरिकः भाण्डागाररक्षकः। नैष्किकः निष्करक्षकः। पद्मासन इति अनूपसिंहस्य संबुद्धिः।

स्रग्धरा वृत्तम्।

४
विजयावतारः

I

हुङ्कारक्रूरतेजस्तरुणमृगपते सैन्यपाथोधिपूर-
प्रोन्नादो मण्डलाग्रस्फुरदमलतडित्स्फूर्जथुस्पूर्तिपूर्तिः।
भूपालानूपसिंह त्वदुरुजयगजानन्दनिध्वानधारो
यात्रारम्भप्रसङ्गस्तव जयति दिहद्दुन्दुभिद्वन्द्वनादः॥

1. O young lion fierce with a roar, the occasion of your starting on a march (of victory) reigns supreme with the sound of two drums that is waxing, having the roar of the army as a full ocean with the fullness of the shining lightning on the end of the swords and having also the continuous sound of the elephants bringing great victories, O King Anupasimha.

a. (हुंकारः) (मृगपतेः)

d. ष जयति इति भ्रष्टम्।

दिहत् प्रवृद्धः। सैन्यस्य नादः गजानां निध्वानं च दुन्दुभिद्वयं संवृत्तम्।

स्रग्धरा वृत्तम्।

II

त्वत्सेनावर्षधाराखरखरखरटाकारनिध्वानधूता
संभूता भूतधात्रीं दधितुम . . . नाकनागाधिराजः।
शङ्के संकुच्य यातः स कथमितरथा तद्धृताचैकभूता-
मुच्चामुर्वीश पौराणिकगणिकविदः संङ्गिरः संगिरन्ते॥

(त्रुटित अस्पष्टश्च)

a. त्वत् . . . त्सखरखरटा . . . . इत्येव उपलब्धम्।
b. दधितु . . . गाधिराजः इत्येव उपलब्धम्।
स्रग्धरा वृत्तम्।

III

प्रापस्तुङ्गं तुरङ्गं त्वमयमपि चमूं सा
रिपुं प्लायमानं
स व्योमान्तान् दिगन्तानथ खलु त
इमे तावकीनां च कीर्तिम् ।
सा त्रैलोक्यं विलोक्यं तदपि च नृपतिं
त्वामिति भ्राजमानं
निर्दम्भोद्भूतभव्यं भवतु कथमहो दूषणं
चक्रकं ते ॥

3. You approached the high steed; he approached the army; it approached the enemy who began to flee; he approached the ends of the quarters terminating in the sky; and they approached your fame; it approached the entire three worlds; this approached you as king. How can this cycle thus shining having the fortune of being produced without haughtiness, be a defect in you?

A Cakarka is a vicious circle in logic produced by the haughtiness of the disputant, and it is a defect in argument.

b. (स व्यामन्ता दिगन्तानथ)

चक्रकमिति कश्चन वादे दोषः अनुमानक्रमेण प्रथमस्थाने पुनरागमनात्मकः। अत्र तु चक्रकं न दोषायेत्यभिप्रायः।

स्रग्धरा वृत्तम् ।

IV

शुनासीरात् प्राप्तो जननमधिसूरोद्भवमसौ
सुभद्राढ्यः कर्णश्रुतशुचियशा वर्चसि रतः ।
मिलध्दृष्टद्युम्नो नकुलसहदेवाधिकरुचिः
स्फुरद्धर्मोद्भूतिः सहजगुणभागेष विजयः ॥

4. Having obtained his birth from Sunasira (Indra) having its source in Sura, possessed of many bhadras (or having Subhadra), having pure fame heard by Karna (Karansingh or Karna), delighting in prosperity, acquiring the wealth of the disobedient (associated with Dhrshta-dyumna), shining more than Nakula and Saha-deva (shining immensely with Nakula and Sahadeva), having the production of shining virtues (by whom Dharmaputra shines), this Vijaya is associated with natural good qualities (associated with the good qualities of the brothers).

a. (सुनासीरात्) (जनमधिषूरोद्भवमसौ)

c. (मिलद्धृषद्युम्नो)

d. गुणमभागेष इति विलिख्य अनपेक्षितस्य मकारस्य संमार्जनं कृतम् ।

शुनासीर इन्द्रः । तस्मादर्जुनस्य जन्म । सूरोद्भवा गङ्गा । अधिसूरोद्भवं गङ्गाकूले । अधिसूरं सूरे सूरसिंहे उद्भवः यस्य तत् जननं जन्म प्राप्तः अनूपसिंहस्य विजयः ।

शिखरिणी वृत्तम् ।

V

सोद्वाहादिह कश्यपादजनि योऽदित्यां कृतात्मोपधौ
मन्त्राभ्यासपटुर्बलिच्छलकृतत्रैलोक्यधर्मोदयः।
शक्त्यैव त्रिपदक्रमः कविवचःपारीणतां प्राप्तवा-
नप्येष त्वयि वामनः कथमहो जायेत राजञ्जयः।

5. Born from Kasypa, who was already married, in Aditi, who concealed her identity, clever in practising Mantras, having produced the rise of virtue in the world through deceiving Bali, who had the three strides merely by powers, having gone to the other side of the words of poets (or of Sukra); even in this way how can Vamana be the conqueror of kings when you are here.

a. (सद्वाहादिह)

c. कविवचः इति प्रथममुपेक्षितम्। पश्चात् पत्रस्याग्रे निविष्टम्।
राजानं जयति इति राजञ्जयः। त्वयि सति कथं तथा जायेत।
शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्।

VI

त्वय्यक्षान्तमनूपसिंह नृपते युद्धाय यात्रोन्मुखे
वैमुख्यं भजतारिणा निधिरपां यल्लङ्घितस्तत्तथा।
सोऽपि त्वत्तुरगावलीखुरदलक्षोदक्षतक्ष्मोद्धतै-
श्चञ्चत्कुञ्जरकर्णतालविसृतैर्गाधीकृतो रेणुभिः॥

6. O king Anupasimha, when you start on a march for battle, the enemy being diffident, crossed the ocean; and it is thus—even the ocean became shallow with the dust raised up from the earth hurt by the kick of the hoofs of horses in rows and spread about by the blowing of the ears of the elephants.

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्।

VII

त्वत्तेजःकनकावृतस्तव यशोमुक्तामणीनां गणै-
राकीर्णो गुणगुम्भितैः कविकुलव्याहारकोलाहलैः।
प्रोत्साहं गमितः पदैः क्रमधृतैः सामादिभिर्भूतल-
स्थालीमण्डलमण्डितो जयहयस्तेऽसौ नरीनृत्यते॥

7. Your victory as a horse dances again and again, covered by your splendour as gold, decorated with your fame as pearl beads strung on gunas (good qualities or thread), encouraged by the tumult of the words of crowds of poets, decorated with the earth-orb as a plate, in steps of Sama, etc., taken regularly.

a. (कनकामृतस्तव)

b. (गुणगुंफितः)

सप्तमावतारे सप्तमश्लोके विधुस्थालीमुच्चालयन्ती इति दृश्यते। तत्रापि नर्तनमेव विषयः।

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्।

VIII

. . . . रङ्गधूतरजसां वृन्दो गिरीन्द्रत्वि-
प्रौ भूयः क्रुधा ।
ढक्कानिध्वान थोल्लङ्घयन्
निङ्नादेषु तनोति तावकजयः शार्दूलविक्रीडितम् ॥

(गतात्रदेवोपलब्धम् । आदिमं पादत्रयं नितरामस्पष्टम्)

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

IX

यात्रामभ्युपगच्छति त्वयि नृपे भूमण्डलाखण्डले
वाहालीखुरधूलिधूसरतमे स्वर्गे निसर्गत्विषि ।
स्वाराजि भ्रमभाजि निर्जरकुले कोलाहलव्याकुले
स्ववार्गप्रमदाभुजान्तरगतस्तेऽभूद्रिपुः शान्तिकम् ॥

9. When you, the Indra of the earth, decided to start on a march for battle, when heaven naturally clear-shining, became dimmed with the dust of the row of horses, when the king of the heaven became confused, and when the hosts of gods became stirred up in noise, your enemy quietly got between the arms of the celestial damsels.

c. (भ्रमभाजि स निर्जरकुले)
शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

आयुष्मन्तमनूपसिंह सुचिरं त्वा वीक्ष्य पद्मासनं
वीरं धीरविधा व्यधीयत न यैर्निर्वीतमुर्वीतलम्।
पातालं भवतः पृता भरभृता तेनैव भीतिस्थलं
हित्वा देहमतोऽमताच्च विमतैस्तैः स्वर्गतिः स्वीकृता॥

10. Those who did not take to the ways of bravery, seeing you long living, seated on the lotus throne, as a hero, and also seeing the earth discarded, and the nether world also causing fear by the same (earth above) which support your battles—those enemies, leaving the body, accept the choice of going to heaven from hence where there is no joy.

भवतः पृतां युद्धानां भरभृता। भरं बिभर्तीति भरभृत्। तथा-भूतेन तेन भूतलेनैव भीतिस्थलं पातालं च वीक्ष्य। वीक्ष्य इति सर्वत्र योज्यम्।

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्।

XI

चुम्बित्वा नयने सरागसुषमं कृत्वा कपोलद्वयं
संदंश्याधरपल्लवं विदधती त्वय्येव दृष्टिं शुभाम् ।
वन्दिव्याहृतिसूनसौरभमयी दोर्भ्यां गृहीता त्वया
त्वामालिङ्गति कामिनं सपुलका गाढं जयश्रीश्चिरम् ।

विजयावतारः पञ्चमः समाप्तः ।

11. Kissing the eyes, making the cheeks beautiful with love (or redness), biting the lips resembling tender leaves, casting the eyes on you alone, indicating auspiciousness, fragrant with the words of bards as with flowers, taken with both hands by you, the splendour of victory embraces you who is full of love, for a long time, with hair standing erect, and tightly.

b. संदश्याधरपल्लवं ।
c. दोर्भ्यां गृहीता ।
शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्

प्रतापावतारः

I

प्रतापस्ते भास्वान् धरणिमघवन् शात्रवमहः-
सुमेरोरारूढः शिरसि सततं वीरकिरणैः।
तमःशोकाल्लोकान् रहयति कवीनां रसभुवां।
वचोरक्ताम्भोजं ध्वननमधुपूरं स्फुटयति॥

1. Your prowess as the sun, O Indra of the earth, ascending on the peak of the Meru of the splendour of your enemies, ever separates the world from the sorrow of darkness with its heroic rays; it opens up the red lotus of the words of poets who are the source of pleasure, filled with the honey of suggestion.

a, *b*. (शात्रवमहसुमेरोरारूढः)
b. (वीरकिरणैः)
c. (तमःशोकाल्लोकान् हयति)
d. (ध्वननमधुपूरं)
शिखरिणी वृत्तम्।

II

दैवज्ञाः संगिरन्ते तरणिगतिमिलामण्ड-
लापर्यधस्तान्
मेरोः पौराणिकास्ते परित इति मत-
द्वन्द्वमास्ते विरुद्धम्।
क्षोणीशानूपसिंह स्फुरति महसि ते
सर्वतस्त्यायमाने
मृष्टश्रीसूर्यरोचिर्निवहसहचरे तत्र साधुः
समाधिः॥

2. Astronomers speak of the passage of the sun above and below the orb of the earth, and Pauranikas as around Meru. These two views are contradictory. O king Anupasimha, when your lustre is shining spreading in all directions, moving along with the pure rays of the sun, there is an adequate answer.

a. b. मण्डलोपर्यधस्तान्मेरोः इत्यत्र र्यध इत्यनयोर्मध्ये एकमक्षरमनपेक्षितं प्रथमतो विन्यस्तम्। स्तान्मेरोः इत्यनयोर्मध्ये त्रीणि चाक्षराणि। तेषां चतुर्णां संमार्जनं च पश्चात् कृतम्।
b. स्ते इति भूरिशः वि इति समस्तं च भ्रष्टे।
c. रतिमह इति तेस इति च अस्फुटानि वर्तन्ते।
d. (मृषश्री) अनन्तरं रोचिरित्यतः पूर्वं द्वे अक्षरे भ्रष्टे।
स्रग्धरा वृत्तम्।

III

नीरूपोऽयं प्रतापः कविकुलवचनै रूप-
मापाद्यताम्र
सम्राजामित्यकाण्डे दधति कलकलं
काव्यमर्माविधो ये।
धीरैर्भाषेलिमास्ते भणत जलनिधौ
पश्चिमाद्रेः खरांशु-
र्ह्रीणः कस्मादकस्माद्विकलकरकुलो
मज्यति म्लानबिम्बः॥

3. The prowess of kings, though devoid of colour, attains विताम्र colour through the words of the hosts of poets—those who strike on the vital parts of poetry make such a huge noise. They speak irresponsibly. Say. Why does the sun, for no palpable reason, shedding his rays, with his disc faded, sink in shame in the ocean from the western mountains.

प्रतापस्यातिताम्रं रूपं दृष्ट्वैव ह्रीणः सूर्यः समुद्रे मज्जति। अतः प्रतापस्य रूपं न केवलं कविकल्पितम्।
स्रग्धरा वृत्तम्।

IV

ये तावत् त्वत्प्रतापं दिनपतिवलयेनोपमिन्वन्ति धीराः
कीरास्ते पूर्वशैलीकुशलमतिभुवो नूत्नवाचंयमाश्च ।
चण्डत्वन्मण्डलाग्रप्रचुररुचिभृता तेजसा ते हताङ्गा
भित्त्वा मार्तण्डबिम्बं यदपतनभयां वीरभूमिं भजन्ते ॥

4. Those bold people who compare your prowess with the disc of the sun are human parrots, who produce good ideas from old methods, but who are silent in new ways. For those who are killed by the prowess bearing the lustre on the top of your fierce sword, pierce through the disc of the sun and go to the land of the heroes from which there is no fear of a fall.

d. (वीरभूमीं)

यस्याः पतनभयं नास्ति यां गत्वा न प्रतिनिवृत्तिर्भवति सा अपतनभया । वीराणां भूमिः उत्तमो लोकः । त्वन्मण्डलेन भिन्नाः सूर्यबिम्बं भिनत्तीति उपमित्यनौचित्यस्य मूलम् ।

स्रग्धरा वृत्तम् ।

V

त्वत्सन्ध्यायन्त्रशृङ्गं तुरगखुरदलोद्धूतचूर्णातिपूर्णं
शोणत्वन्नेत्रकोणप्रतिघ शुचिकणव्रातविध्मातमन्तः।
उत्तप्तश्रीलजाम्बूनदमुदितचलच्चारुचाम्पेयवार-
व्यासङ्गिद्योतमोजः किरति किल सदा वर्धमानं क्रमेण॥

(किंचिदस्फुटः)

a. (तुरगखुररजोद्धान्त) (त्वत्संधा)
त्वत्सन्ध्यायन्त्रशृङ्गं सदा वर्धमानं ओजः किरति इत्यन्वयः।
स्रग्धरा वृत्तम्।

VI

स्वान्तं दुर्हृद्वधूनां ज्वलयति रमणप्राणविश्लेषदुःखे
स्थेम्नः प्रोन्नीतशीतद्युतितरलशिलाशीलमश्रान्तमेव ।
तासां बाष्पापगाभिः स्फुरति रहयते हेतिमुच्छ्वासवातै-
र्भावत्कोऽनूपसिंह क्षितिपतितरणे चित्रमोजःकृशानुः ॥

6. When there is the sorrow due to separation from their husbands, the fire of your prowess blazes up the hearts of the wives of your enemies which from their steadfastness is inferred without any effort, as having the nature of moon-stones. With their tears as a river, it begins to glow. With the wind of their heaving sighs, it loses its flames. O Anupasimha, the royal sun, it is a wonder.

b. (प्रोन्नीतगीतबलतलशिलाशील)

d. पति इति प्रथमं उपेक्षितम् । पश्चात् पत्रस्य दक्षिण प्रान्ते निक्षिप्तम् ।

सूर्यस्य वह्निः सूर्यकान्तं ज्वलयति नचन्द्रकान्तम् । आपगायां वह्निर्नश्यते । वाते सति स्फुरति । अत्र तु सर्वमन्यथा ।
स्रग्धरा वृत्तम् ।

VII

आजि त्वद्वाजिधारापरिधुतरजसा विद्विषा रक्तपङ्के
त्वत्तेजोरक्तपङ्केरुहमजनितमा यन्नृपानूपसिंह ।
राजन् प्रद्योतनं त्वां विकसति कलयत् किंघनामुच्यमानं
वन्दिव्याहारभृङ्गैर्भृतसमितिरसं तद्भृशं लालसीति ॥

7. In the blood pool of your enemies mixed with the dust raised by your horses in battle, your prowess is born as a red lotus, O king Anupasimha; O king, this opens up taking you to be the sun left free from evil clouds; it shines filled with joy of war as with honey brought about by the words of bards as of bees.

c. (राज प्रद्योतनं) (कलयत्किंचनामुच्यमानं)
प्रद्योतनः सूर्यः । कुत्सितो घनः किंघनः । तेन आमुच्यमानम् ।
स्रग्धरा वृत्तम् ।

VIII

आविष्टो जगतीसरः सममसौ शक्तिद्विपीभिस्ततो
विद्विट्कीर्तिकुमुद्वतीं करबलादामूलमुन्मूलयन् ।
प्रान्तस्थोज्ज्वलजीवने च जनयन् मालिन्यविक्षोभणं
क्रीडत्येवमनूपसिंह भवतो रक्तः प्रतापद्विपः ॥

8. Entering the pond of the world, accompanied by she-elephants which are your might, plucking out with the strength of the hands the lily which is the fame of (your) enemies creating loss of lustre and confusion in the lives of those who are neutral (in the water along the shore)—thus plays, O Anupasimha, your prowess as an elephant.

d. (भवते)

प्रान्तस्थाः उदासीनाः तटस्थाः । कूलस्थमिति जलपक्षे ।
जीवनं जीवितं जलं वा ।
शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

IX

यद्रूढिर्भुवनत्रये कलयति स्थानं यदीयः करो
मौलौ यच्च वहन्ति राजकुलजास्तद्वै मुहुः शुश्रुम ।
सोऽयं को महसां भरः क्षितिपतेरित्येव संप्राश्रिते
त्वामेवोत्तरयामि भेदभणनं दत्तोपचारं वदन् ॥

9. Whose rise is in the three worlds, whose hands attain a proper station, which those born in royal families carry on their heads—I often hear of such a thing. Which is this heap of royal lustre? When only thus far is asked, I indicate you as a reply to all these riddles pointing out at the same time the resemblances leading to the identification.

c. को महसां इति प्रथमं विलिख्य ह म इत्यनयोर्विनिमयाय २, १ इति संख्याचिह्ने तदुपरि यथाक्रमं विन्यस्ते ।
शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

X

आरुह्य क्षितिभृच्छिरांसि जलधीनुत्तीर्य दिक्कुञ्जरा-
नास्फाल्य प्रणमय्य वासवमुखांस्त्वा नो विहातुं क्षमः ।
श्रान्तस्ते प्रियसैनिकः शुभकरः किं हेमदण्डच्छला-
च्छत्रं त्वय्युपगृह्य चामरमरुल्लीलारसं शीलति ॥

प्रतापावतारः पञ्चमः समाप्तः ।

10. Rising on the heads of kings, crossing oceans, kicking the elephants of the quarters, making Indra and others to bend, yet unable to abandon you, your prowess, as a dear soldier who is tired, bringing auspiciousness, holding an umbrella over you in the guise of a gold rod—is it that he enjoys the wind from the Chamaras?

b. (वासवमुखास्त्वां)
शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

६

दानावतारः ।

I

मत्तः सर्वाणि फलानि मार्गणजनो गृह्णाति गृह्णान्यहं
तानीति स्वमनोरथं विफलयन् योऽनीयतादातृताम् ।
सोऽयं कल्पतरुः फलानि कलयन् पूर्णो दरीदृश्यते
क्षोणीमण्डलमण्डन त्वयि महामानोन्नते दातरि ॥

1. Those who seek receive all the fruits from me; so I bear them—though this be his wish, he has been led to the condition of non-giver. The Kalpa tree in this state is seen standing holding fruits and full, when you the ornament of the earth is here as giver.

b. (योनायतादातृताम्)
अहमर्थिनां कृते फलानि गृह्णानि इति कल्पतरोर्मनोरथः विफलो भवति । कल्पतरुश्च अदातुर्दशां प्रापितः । यतः सर्वे त्वत्त एवाभिलषितं प्राप्नुवन्ति ।

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

II

भुक्त्वा वेश्म वनप्रसारि सतृणं संक्षोभ्य संशोष्य च
प्रायो मानसजीवनं विदलयन् मूलान् मुदम्भोजिनीम्
दारिद्र्यद्विरदव्रजो वनजुषा हुङ्कारहर्षस्पृशा
भिन्नो दानमृगाधिपेन भवतः पद्माकुटीकन्दरात् ॥

2. Having enjoyed the house extending in the forest full of grass, gradually agitating and drying up the mind as water, scattering from the root the lotus pond of joy, such herd of poverty as of wild elephants, has been broken up by your gift as by a lion, giving joy to those who reside in the forest, with his roar coming from the abode of Sreebhagavati as from a den.

a. संशोष्य इत्यत्र शो इति प्रथममुपेक्षितम्। पश्चात् पत्रस्योपरिभागे निविष्टम्।

मानसं मन एव जीवनं जलम्। भवतो दानमेव मृगाधिपः सिंहः।

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्।

III

भूम्नेऽभूदनयोर्विवादखुरली दानाञ्जलिश्लोकयोः
प्रेम्णो गौरवसंभवात्तव मम क्षोणीन्द्र नाधीनयोः ।
पूर्वस्यात्र सुतैः समीय सुकृतैर्भूयः शुभे पूरिते
स्थानस्थो ध्वनिमातनोऽथ परः स्वारोपणीयः परम् ॥

3. The quarrel between the offering of gifts and my verses, both nadhina (you are not adhina or below anyone and I have no adhina or one below me), became conducive to greatness on account of love and dignity. When for the former auspiciousness has been filled being associated with good deeds generated here, the latter sitting in its position made a noise being fit to be properly placed.

तव दानाञ्जलेः मम श्लोकस्य च विवाद खुरली ।
विवादः प्रायो न भूम्ने । अत्र तु तथा ।
शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

IV

अग्रास्तोः कमलाकरस्य नृपते रागार्धबिम्बोदया
इत्युक्तेन कराम्बुजेन किरताप्यश्रान्तमिष्टं रसम् ।
विश्वक्पूरितदानसा   मान्न नो नुद्यतां
दारिद्र्योत्तपन   तो न मोमुद्यता ॥

(शिथिलश्चास्पष्टश्च)

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

V

निर्भिन्नाः खलु ते जनाः समगमन्
येऽन्योन्यमालिङ्गनै-
र्यस्मिन् जाग्रति शाखिनो द्विजवरा याताः
परा दुःस्थितिम् ।
अध्वन्याः प्रतियान्ति न स्म किमसौ
दारिद्र्यदावानलः
शान्तश्चित्रमनूपसिंह भवतो
हस्तोन्मितेनाम्भसा ॥

5. Such people who had come into close embrace have been broken up, when he is awake. Great Brahmins who belong to one Vedic School or other (Sakha) (also trees and birds) came to great grief. Those on the path do not return at all. How is such poverty, resembling wild fire, brought to submission, O Anupasimha, by the water measured by your palm? What a wonder!

शाखिनो वृक्षाः । द्विजवराः पक्षिश्रेष्ठाः । शाखिनो वेदशाखामधीतवन्तः द्विजवराः ब्राह्मणश्रेष्ठाः ।
शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

VI

चेतःकैरवमोदने परिचिते विद्वच्चकोरोच्चयै-
रालोकादिह लोकलोचनसुखेऽमन्दामृतस्यन्दिनि ।
क्षोणीचन्द्र महोदयं श्रितवति त्वय्येष राजत्करे
दारिद्र्योद्धुरधर्ममर्मदलनत्रासो निरासं गतः ॥

6. Giving joy to the mind as to lilies, known to learned men as to nightingales, giving pleasure to the eyes of the people by sight, shedding nectar fast, O moon of the earth, when you with your hands (rays) shining, begin to rise in greatness, there has been expelled the fear of poverty as of summer, breaking the vital parts.

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

VII

विद्वद्वागमृतस्रुतिस्तव मुदो नेत्राञ्चलान्दोलनं
सैषा हेतुपरंपरा तदनु मे पूर्णं पदं सम्पदाम् ।
औचित्यं तदिदं तथापि च धिया सर्वं समुच्चीयते
किंतु क्ष्मावलयार्क तार्किकमते कर्मादिवृन्दं यथा ॥

7. There is the flow of the words of learned men which resembles nectar. Then out of joy there is the movement of the ends of your eyes. Here there is a sequence of cause and effect. After that my place for wealth is filled. This is proper. Yet with the mind all is grasped simultaneously, O sun of the world, just as action and its group in the Logician's theory.

a. (विद्वद्वागमृतश्रुतिः)

यद्यप्येतानि उत्तरोत्तरमाविर्भवन्ति तथापि युगपत् प्रवृत्तानीव भान्ति । नैयायिकमते-क्रिया । ततो विभागः । तस्मात् पूर्वदेशसंयोगनाशः । अनन्तरमुत्तरदेशसंयोगः-इति कर्मणः चत्वारोंऽशा वर्तन्ते । तथापि कर्म पिण्डीभूतमेकमेकक्षणावृत्तमिवानुभूयते ।

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

VIII

प्रसादं देवानां कतिचन गिरां वा तदपरे
परे राज्ञामाज्ञामनुगतामिमं संजगदिरे।
स्वदारिद्र्यद्रुत्या वयमिह तमन्त्यं मनुमहे
महीबिम्बस्वामिन्ननुमितपरद्वैतघटनम् ॥

8. Some speak of the grace of gods. Others speak of the grace of words. Still others speak of this as following the orders of kings. When being melted in poverty, we think of this last, O lord of the earth orb, out of which the other two are inferred.

शिखरिणी वृत्तम्।

IX

दारिद्र्यग्रीष्मशीर्णः कविरवनिरवे त्वत्करोत्थाम्बुवर्षै-
रूढश्रीस्त्वत्स्मिताभाशरदि सविभवो मञ्जुमुक्ता-
फलौघैः।
हेमार्काभ्यासभूम्ना तरुणमृगदृशां लोलचेलान्तवातै-
र्यातः शैत्यं सुमेषोरपि सहचरतां याति कान्त्या
वसन्ते ॥

O sun of earth, the poet who was emaciated by poverty as by summer, who then had splendour developed by the water from your hand and who had plenty of heaps of pearls through your smiles, who attained coolness by the wind from the ends of the garments of the damsels, after basking freely in the sun of gold, has now become a companion of Kama in spring through lustre.

a. द्र्य इति प्रथममुपेक्षितं पश्चात् पत्रस्य दक्षिणप्रान्ते विन्यस्तम्।
d. सहच इत्यन्तरं ते इत्येवोपलभ्यते। मध्यं भ्रष्टम्। पाठो ममा-
भ्यूह एव।
हेम सुवर्णमेव अर्कः।
स्रग्धरा वृत्तम्।

X

काव्यक्षीरनिधिं विमथ्य शुभकृत्सारोरगावेष्टित-
प्रज्ञागौरवमन्दराचलचलद्व्यङ्ग्योर्मि किर्मीरितम् ।
दानात् संमुदितैर्धरामरगणैराशीःसुधामुद्धृतां
पीत्वा पूर्णमनूपसिंह धरणीराज्ये चिरं जीवतात् ॥

दानावतारः षष्ठः समाप्तः

10. Having churned poetry as the milky ocean, which is agitated by suggestions as by waves moved by seriousness of thought as by the mount Mandara, wound around by essential meaning producing auspiciousness as by the great serpent, there is the benediction taken out as nectar by the gods of the earth (Brahmins) pleased with gifts; drinking this nectar, may you, O Anupasimha, live long in this earthly country.

a. विम इति रोरगा इत्यनयोर्मध्यभागो भ्रष्टः । शुभाङ्कृत्वात् काव्यस्य शुभकृत्सा इति ममाभ्यूहः ।

b. गौर इत्यस्यानन्तरं व इति भ्रष्टम् । (किर्मीतः)
शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

७

यशोऽवतारः।

I

चञ्चत्काञ्चनकङ्कणक्षणरुचौ कान्त्या घने त्वत्करे
वर्षत्यर्थकपाणिशुक्तिषु भृशं तत् स्वातिपूर्णं पयः।
माहात्म्यैकगुणाः सुवृत्तशुचयो निर्दूषणाः प्रावृतन्
मुक्ताः कीर्तिकला न को दधदमूः कण्ठे विरोरुच्यताम्॥

1. When your hand heavy with lustre (like a cloud), with the shining golden bangles as lightning, rains down water into the extremely full (or full on svāti) hands of those who ask as into a shell, there appeared pearls with greatness as their individual merit, quite round and shining (or shining with good conduct), free from defects, lustrous with fame. Who wearing them on the neck will not shine?

b. सु शोभनं यथा तथा अति पूर्णम्। अथवा स्वातिनक्षत्रे पूर्णम्।
शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्।

II

वीताङ्कादविखण्डितादविचलादश्रान्तमुल्लालस-
द्विद्वन्मानसपङ्कजादरियशःशुभ्रोत्पलप्लोषणात् ।
छत्राचण्डगुमण्डलादजनि ते सर्वत्र निर्व्यापिनी
चक्रायोगहरा भवद्युतिकरी सैषा यशःकौमुदी ॥

2. This fame like moon-light was born from your circular umbrella as from the moon, (but) free from stain, not cut into pieces, not moving, rejoicing the minds of learned men without effort like lotus, fading the fame of enemies like lilies – the fame like moon-light spreading everywhere, bringing about the union of Chakravaka birds (the union of the empire) making lustre on Siva (or on the world).

c. अजनि इत्यस्मादुत्तरं ते इत्युपेक्षितम् । पश्चात् पत्रस्य दक्षिणप्रान्ते निविष्टम् ।

कौमुदी पङ्कजं प्लोषयति उत्पलं विकासयति । अत्र तु अन्यथा वृत्तिः । अचण्डगुश्चन्द्रः । चक्रयोः चक्रवाकयोः आयोगं समागमं हरति विघटयति । अथवा चक्रस्य राज्यचक्रस्य आयोगं संपादनं हरति निर्वर्तयति । भवस्य शिवस्य लोकस्य वा ।

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

III

किं ते भूप कटाक्षगौरिमगुणो जैत्रश्रियो वा स्मितं
किं राज्यद्विपकुम्भमौक्तिकलता किं धर्महंसावलिः ।
त्वन्मेधासुकृतक्षितेः सुरसरित् किं वाथ किं भूभृतां
माला मूर्धनि मालतीविमलिमा किं कीर्तिरेषा तव ॥

3. O king, is it the quality of redness in your eye? Is it the smile of the lustre of victory? Is it the pearl-string on the forehead of the kingdom as of an elephant? Is it a row of virtues as of swans? Is it the celestial river in the region of your intellect as in the land of the virtuous? Or again, is it the garland with the purity of jasmine on the head of the kings? Or is it your fame?

d. मालतीविमलिमा इति नितरामस्पष्टम् ।

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

IV

दयः कं प्रभुः
क्षाम्येत् कीर्तिसि ति नो रूपे हृता किं परैः
तान् धूनोमि न नापि किं तव यशोबिम्बै रहो वर्धितं
मिथ्यादूत वयं वयं सुकवयः सत्याः समे साक्षिणः ॥

(भ्रष्टश्चास्पष्टश्च)

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्।

किं भूमण्डलमावृणोति न न वानन्तं समालम्बते
जातश्रीरपिवा न किं नवसुधासंभावितो वा
न किम् ।
कीर्तिक्षीरनिधिस्तथापि तनुते क्षीराब्धिरन्यः प्लुतिं
चेदस्त्यच्युतसारतेति नृरते सापीह नैवास्ति किम् ॥

5. Does not your fame as the milk ocean surround the earth? Does it not resort to infinity (or Ananta)? Is not Sree born of it? Is it not honoured by new nectar (or honoured like new nectar)? Even then if the milk ocean boasts of its Achyutasarata, *i.e.*, having the greatness of (possessing) Vishnu has not this (your fame) Achyutasarata (undiminishing greatness) also?

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

VI

तारासीमन्तितश्रीगगनकचभरा मन्दमान्दोलयन्ता-
माशावेतण्डगण्डध्वनदलिवलयालोलझंकारमञ्जु ।
त्वत्प्रासादाग्रजाग्रद्ध्वजकनकलताग्रचन्द्रातपत्र-
प्रान्तान्येताः समेताः सुदृश इव दिशस्ते यश-
श्चामराणि ॥

6. May the quarters like damsels gently swing your fame as Chamaras having the moon as an umbrella at the end, fixed on the golden pole of the flags keeping watch on the top of your mansions, the swinging made beautiful by the humming sound of the bees as of bangles, making noise on the cheeks of the elephants of the quarters; the damsels having the sky as the heavy knots of hair with stars as partings.

c. ध्वजदण्डाग्रस्थितश्चन्द्रः सितछत्रत्वेन निरूप्यते । प्रासादानामुन्नतिश्च व्यज्यते ।

स्रग्धरा वृत्तम् ।

VII

चण्डी तावकमण्डलाग्रसरणिं योपास्य लास्यानुगा
व्रीडां प्रास्य पुरस्तवैवमकरोत् क्रीडां यशोमण्डली ।
प्राग्भूभृच्छिखराङ्गुलीकृतकिणामुच्चालयन्ती विधु-
स्थालीं तारकमौक्तिकैश्च भवता कीर्णां नु संतुष्यता ॥

7. The fame-circle as a bold damsel (Chandi) taking up her position on the end of your sword as on a path, following the dance, casting off shyness, performed a sport in your very presence, throwing up the moon as a plate on which there was a stain produced by the peaks of the eastern mountain as by a finger, decorated by you with the stars as with pearls, when you were pleased.

c. (उच्छालयन्ती)
प्राग्भूभृत् उदयगिरिः ।
शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

VIII

उत्पन्ना भवता समं प्रचरिता सद्भिश्चरित्रैरहो
राज्येनापि च साकमास्थितवती रूढिं त्रिलोकीतले।
सार्धं चैव पराक्रमैः समकृतैः प्राप्ता परामुन्नतिं
. . . . . मिता गुणैः कीर्तिस्तव क्ष्मापते ॥

8. Born along with you, brought up with virtuous conduct, placed by your side along with the kingdom also, on a footing of safety in the three world, with valourous deeds performed in collaboration having attained to a high position, associated with virtues, O king, your fame shines.

a. चरित्रै समं इति प्रथमं लिखितम्। समं इत्यस्य संमार्जनं कृत्वा अनन्तरं रहो इति लिखितम्।

c. क्र स इति समस्तं मध्ये मैः इति भूरिशश्च भ्रष्टानि।

d. आदौ चत्वार्यक्षराणि नष्टानि। ऐकारोत्तरं तृतीयमक्षरमिति उर्ध्वभागाल्लक्ष्यते। मिता इति स्पष्टम्। गुणाः इत्येव स्पष्टम्। अनन्तरमक्षरं प्रभ्रष्टम्। ततः ऋकारसहितमक्षरं अनन्तमुकारसहितं चाक्षरमिति अधोभागाल्लक्ष्यते। अनन्तरं चाक्षरं प्रभ्रष्टम्।

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्।

IX

अ   वक्तुं नरपतियशो नेदमुचितं
कृतारम्भं वाचा कलयति न चान्तं तदपि ते ।
तथापि श्लोकेषु स्वमतिमहिमानं विशदये
महामानं न स्यात् सहृदयमुदां वृन्दमिह किम् ॥

9. It is not proper to speak of the fame of the king; when it is started with words, that (fame) of yours does not come to an end. Still I make clear the greatness of my mind through these verses. Will not the heap of the joy of the critics be the great test in this case?

a. आदौ अकारः स्पष्टः । त्रीण्यक्षराणि नष्टानि ।
c. आदौ त इति नष्टम् ।
शिखरिणी वृत्तम् ।

X

कीर्तिः सत्यमनूपसिंह धवलाद्वैतं तथापि स्फुटं
भासन्ते दुरपह्नवाः शुभगुणास्तत्रेदमङ्गीकुरु।
ब्रह्मैवेति निगर्वितेऽपि च यथा भ्रान्त्यैव वैकारिका
भूमीपाल तथेदमत्र विदुषां मानं मनोवृत्तयः॥

यशोऽवतारः सप्तमः समाप्तः।

10. O Anupasimha, it is true that fame is unmixed white; the auspicious qualities reflect on it clearly, difficult to be denied. But just as in what is firmly believed to be Brahman, the transformations shine as mere illusions, your auspicious qualities which assert themselves reflect on it (the unmixed whiteness of fame). The mental reactions of scholars is the index of this fact.

b. (परगुणाः) अत्र शुभपदं न दृश्यते इति परगुणा इत्यस्य स्थाने शुभगुणाः इति मया निविष्टम्।

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्।

८

धर्मावतारः।

I

त्वत्कीर्त्या सुधया मुहुर्विमलितं मेरुं महादर्पणं
चुम्बंस्त्वत्प्रतिबिम्ब एष दधते जम्भारिसंभावनाम्।
बिम्बस्यापि तवाथ धर्ममखिलं त्राणादिमप्राप्नुवन्
सत्यश्चेदुदितोऽपि सम्प्रति न किं भाषेत हासं प्रति॥

1. Touching the Meru as a big mirror constantly polished by your fame as by nectar, your reflection takes the appellation of Indra. Even if he should rise up in reality, what will he say about the laughter when he has not got even the virtues of protecting, etc., that are in your image.

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्।

II

ध्वान्तं विध्यन् नितान्तं मलिनिमजनको
नैव संतापदो वा
निर्वाणं नैति सर्वावयवसमरुचिः स्नेहहानिं
न याति।
मान्द्यं वा मित्रमोदे न वहति च नव-
क्ष्मामहेन्द्र त्वदीयो
धर्मोऽयं पात्रशर्मा जगति विजयते
जाम्बवद्वीपदीप ॥

2. Removing darkness always, not producing stain nor even giving heat (or sorrow), it does not go out; it has equal lustre throughout its limbs; does not exhaust sneha (oil and friendliness); it does not take up fadedness (or slowness) when there is joy for the sun (or in the matter of giving joy to a friend); O new Lord of the earth, such your virtue, giving good to the deserving (or remaining in a vessel) reigns supreme, O light of the Jambu island.

d. (जांबंव)
स्नेहः प्रेम तैलं वा। मित्रं सुहृत्। मित्रः सूर्यः।
स्रग्धरा वृत्तम्।

III

धर्मो प्राप्यदक्षोद्भवा
लक्ष्मीका ती वश्यक्रियाकोविदम्।
तां राजन्यरतिः समाश्रितवती पुत्रावसावीदसौ
रम्यौ शीलशुचिप्रभौ किल यशोहर्षौ च लीलोद्धृतौ॥

(त्रुटितश्चास्पष्टश्च)

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्।

IV

यः सूरान्वयमण्डनं तदनु यः कर्णस्य सूनुस्तथा
यो दक्षार्हणयोगवानथ च यः सर्वात्मसुभ्राजितः।
सर्वे ते भवदात्मतामनुगता नानूपसिंहप्रभो
किं तावत् कथमन्यथा त्वयि महीयन्ते तदीया गुणाः ॥

4. Who is an ornament in the dynasty of Sura (sun or Sursingh); who is similarly the son of Karna (Karansingh); who is associated with the honour of Daksha (the clever people or Daksha Prajapati); who is illuminated in his entire body; have all of them followed up your nature, O Lord Anupasimha? Otherwise how do their qualities shine in you?

d. त्वयि मणीयन्ते।

सूरस्य सूरसिंहस्य सूर्यस्य वा अन्वयः। दक्षाणां दक्षप्रजापतेर्वा।

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्।

V

सान्निध्यं न विमुच्यते घनरसैस्त्वत्पाणिमालम्बते
प्रेमाकैतवमश्नुते प्रतिलवं रक्षां विधत्ते तव ।
त्वामानन्दयति प्रियोपहरणैर्वासं तनोत्याशये
भूप श्रीमदनूपसिंह वहते धर्मः सुहृत्त्वं त्वयि ॥

5. It does not abandon your proximity; it resorts to your hand with thick joy; it produces love which is not artificial; it produces safety for you every moment; it pleases you by bringing what is desired; it takes up its abode in your heart; O king Anupasimha, your virtue functions like a friend.

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

VI

सामाप्तौ कमलासनो वितरणेऽप्यालम्बते गौरवं
भेदेऽप्यच्युततां गतः करविधावुग्रः शुचिः पालने ।
संग्रामे शरजन्मतां च गतवान् यातश्च नासत्यतां
धर्मः श्रीमदनूपसिंह नृपते देवात्मकस्तावकः ॥

6. Seated on a lotus in acquiring Sama (Samaveda or Samanaya); attains Gaurava (nature of Brihaspati or heaviness) in giving away; there is achyutata (nature of Vishnu or non-destruction) even in Bheda (splitting or bhedanaya); Ugra (fierce or Siva) in acting with his hand (dandanaya); Suci (clean or fire) in protection; being sarajanma (subrahmanya or born from arrows) in battle; becoming *nasatyata* (Asvins or non falsehood); O king Anupasimha, your virtue has the nature of gods.

d. श्रीमदनूसिंह इत्येव लिखितम् । अपेक्षितः पकारः पत्रस्य उपरिभागे पश्चान्निविष्टः ।

ब्रह्मा बृहस्पतिः विष्णुः शिवः अग्निः षडाननः अश्विनौ चात्र निर्दिष्टाः । सामदानभेददण्डाश्च उपात्ताः ।

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

VII

जातो विक्रमसंततौ पुनरितो धन्वाश्रयं सर्वदा
विस्तृण्वन् भुवि राजसिंह विभवं वामोत्तमाङ्गावृतिः।
सूरादिः किल कर्णवर्णितभवो धर्मो धरित्रीभुजां
त्वं चानूप महीमहेन्द्र युवयोर्भेदः कथं वेद्यताम् ॥

7. Born in the dynasty of Vikrama (or in the succession of valourous deeds); then having resorted to the Desert region (or bow); always spreading prosperity in the world; O lion of kings, having a beautiful head-gear (covering up the heads of the misbehaved); having the source in Sura (Sursingh or Soma); with production described by kings as from Karna (Karansingh or described in the ears of kings); your virtue and yourself are both so. O Anupa, the Lord of the earth, how can your difference be detected?

विक्रमस्य भूपतेः संततिः वंशः। विक्रमाणां पराक्रमाणां संततिः विस्तारश्च। धन्वनः मरुदेशस्य धनोः धनुषश्च आश्रयम्। वामा शोभमाना उत्तमाङ्गस्य शिरसःआवृतिः आवरणं यस्य। वामानां दुश्चरितानां उत्तमाङ्गानि आवृणवन्ति इति।
सूरः सूरसिंहः सोमयागो वा आदिः उत्पत्तिस्थानं यस्य। धरित्रीभुजां कर्णेषु वर्णितः भवः उत्पत्तिः यस्य। धरित्रीभुजां कर्णेन कर्णसिंहेन वर्णितः भवः आविर्भावः यस्य सः अनूपसिंहः।
शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्।

VIII

यैर्वर्ण्यं रजतेष्वनिन्यथ न
पुस्तकलिपौ शास्त्रे छलं तार्किके।
ऽपिच गदासङ्गः करे शार्ङ्गिणः
पाति क्षोणिमनूपासिंहनृरतौ धर्मैकवर्मत्विषि ॥

(त्रुटितश्चास्पष्टश्च)

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्।

IX

नैवास्ते कलिरेष किं खलु कृतं कस्मात् कृतं यत् क्षिति-
स्वाराजा सुकृतं चतुष्पदमिह स्थेमानमामानयत् ।
नोचेत् किं नरसिंह एष कलयन् प्रह्लादमासान्त्वनैः
प्रोत्साहैर्नखरैर्हिरण्यकशिपोर्दानं करोति स्फुटम् ॥

9. This is certainly not Kali. What then? It is Krita; How is it Krita? Because it has measured its steady prosperity with four legs well produced by you who are the Lord of the earth. If not how is this Narasimha (the lion among men or man-lion), producing (or paying heed to) joy (or Prahlada), with consolings and with encouragements not harsh (nakhara), is plainly performing the Dana (splitting up or gift) of Hiranyakasipu (or gold and clothing), with claws (nakhara)?

कृते धर्मः चतुष्पदः अवतिष्ठते । नराणां सिंहः नरश्चासौ सिंहश्चः नरसिंहः । कलयन् उत्पादयन् अवेक्षमाणश्च । प्रह्लादं संतोषं प्रह्लादनामानंवा । नखरैः न खरैः नखैर्वा । कशिपुः वस्त्रम् । दानं विदलनं वितरणं च ।

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

X

बीजाद्दानजपादिनो घनरसैः सिक्तादुदीतः पुरा
यो रागाङ्कुररूपमाप धृतिचिच्चित्रां द्विपत्रीमपि ।
अन्योन्येषु यशोऽनुवर्णनरुचीः शाखाः शुभाः कौसुमै-
रुल्लासैः सुकृतागमो जयति यच्छाये जनो जीवति ॥

धर्मावतारोऽष्टमः समाप्तः ।

10. First produced from gifts and chantings as from seeds sprinkled with profuse water (or joy); it has acquired a form in love as sprout, then beautiful steadiness and knowledge as two leaves, branches that are auspicious with the play of flowers and shining with the description of fame in one another; your good deeds reign supreme in this way. In its shadow live the men.

b. (धृतिचिच्चित्रां)
धृतिश्च चित् च ताभ्यां चित्रां ।
शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

भक्त्यवतारः ।

I

भूप श्रीमदनूपसिंह भवतो हृद्भावतो मङ्गलं
सर्वाङ्गं तनुतादविघ्नघटनाजङ्गालसङ्गाजकः ।
वंशीवाचिसुनैचिकीरुपवदन् हेमांशुकावेष्टितो
वृन्दाकाननकुञ्जकुञ्जरशिरःसिन्दूररागो हरिः ॥

1. O Anupasimha the king, may Hari (lion also) out of your mental meditation produce auspiciousness throughout; Hari who is active in the bringing together of the antelopes of non-obstruction, sounding the low tunes produced on the flute, clothed in silk of gold, and pink with sindura powder from the heads of the bowers, as of elephants, in the Vrinda forest.

b. (संघालकः)

अविघ्नघटनारूपजङ्गालान् अजति प्रेरयति ।

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

II

कृष्णः कन्दुकशीलनेषु तरसा राधाकराधावितं
प्रा   कलयितुं यत्पाणिमाधारितम्।
साधारण्य   ते समाधायि तत्
तुभ्यं श्रीमदनूप   यद्गीतिबाधामपि॥

(त्रुटितश्चास्पष्टश्च)

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्।

III

यः पूर्वं मृदुमन्त्रजापसुकृतैरन्वर्चितः प्राभृतैः
श्रीरत्नप्रभृतिप्रचारणचणैः षोढानपोढावृतिः ।
संपूज्योऽपि समण्डलप्रमुदितो वृन्दावनाखण्डलः
सोऽयं नित्यमनूपसिंह नृपते शास्तात् त्रिवर्गं तव ॥

3. Who was first worshipped with presents well made with soft chanting of Mantras, who is awakened six times by those who are experts in operating Sree Ratna and others, that Indra of Vrndavana who is fit to be well worshipped and who is pleased along with the circle, may he protect your three-fold goals, O Anupasimha.

b. अपोढो होना is Marwari for getting up.

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

IV

गणमिव गणयन्ते नैधिकं हस्तशाखा
वितरितुमथ भक्ते यस्य गोपालमूर्तेः ।
शमयतु हृदि तापं पापनिर्वाणहेतु-
स्तदधरमधुवंशीभूतवंशीनिनादः ॥

4. Of which Gopala-form the hands resembling branches seem as though the groups of treasures to be given to the devotee, may his flute-sound which is of the same origin as the nectar of his lips, and which is the cause of the destruction of sins, extinguish the pain in my heart.

मालिनी वृत्तम् ।

V

अविकलितजपादि ध्यानधाराधुरीणं
मधुविदलनपूजादर्शनं ते महीन्द्र ।
अवतरति न भेदं नापि सन्देहखेदं
भ्रमरसाविनिवेदं नाप्यभेदं न चैव ॥

5. O Lord of the earth, your vision of the destroyer of Madhu (Sree Krishna) during worship, with flawless chantings, etc., steady in the succession of meditation, does not enter into difference, nor into the pain of doubt, nor into nescience which is the essence of illusion, nor even into non-difference.

c. (अचकथतन भेदं)
मालिनी वृत्तम् ।

VI

नृप भवदुपनीतं पीतवासोऽवहद्यो
धृतकुसुमकदम्बं कम्बुनालम्बिताम्बु ।
अदितहसितमुक्ताहारवारं प्रसीदन्
कथमयमिह न स्यात् त्वत्करार्घो महार्घः ॥

6. When he takes up a yellow robe brought by you, the bundle of flowers held (by you), the water contained in the conch and the heap of flawless smile as of pearls, how can he not be pleased? The presents from you are of great value.

a. पीतवासावहन्यं ।

b. कुसुमसमू इति विलिख्य समू इत्यस्य संमार्जनं कृत्वा कदंबं इति लिखितम् ।

मालिनी वृत्तम् ।

VII

आधातुमच्युतगले भवता गृहीतं
वीक्ष्यानुबिम्बमथ दाम करान्तमुक्तम्।
ध्यातं प्रसादविधयात्र परैश्च दाम
मुक्तं त्वयाद्भुतभृतैरिति मे विचित्रम्॥

7. The garland taken by you to put it on the neck of Achyuta, was dropped from your hands seeing your own image. The garland dropped by you was, for the purpose of propitiation, meditated upon by even others who were wonderstruck. This is a wonder to me.

NOTE. – The idea is that the others regarded the garland dropped by him as a mark of favour conferred by the Maharaja.

d. (त्वयाद्भुतकितैरिति)
वसन्ततिलकं वृत्तम्

VIII

मुक्तालतां हृदयशुद्धिमिव व्यतारीः
पुष्पाञ्जलिं निजमनोरथधोरणीं नु ।
रत्नोच्चयानपि हरौ किमु चित्तहर्षान्
स्वान्तानुरागमिव कुङ्कुमरागमेव ।

8. You have offered to Hari a string of pearls resembling the purity of your heart, a handful of flowers as an uninterrupted succession of your own wishes, highly valued gems as the joys of heart and the redness of Kunkuma like your own heart's love.

वसन्ततिलकं वृत्तम्

IX

एत वलम्ब्य
ताम्बूलभुषणमपिप्रति
सभां प्रतियातुकामे
दामोदरे वासः ॥

(त्रुटितश्चास्पष्टश्च)

वसंततिलकं वृत्तम्।

X

अर्चां प्रचार्य चितचन्दनचन्द्रचर्चां
त्वय्यागते नु निजराजसभां प्रभाते ।
कृष्णाग्रतोऽधिमणिमेदिनि रक्षणार्थं
दण्डानतिः शुभमयादनुबिम्बनं ते ॥

भक्त्यवतारो नवमः समाप्तः ।

10. After performing the worship with sandal paste, when you entered your own royal assembly in the morning your own auspicious reflection on the floor made of gems became your prostration before Krishna for protection.

a. निजरा इति सभां इत्यनयोर्मध्ये अक्षरं भ्रष्टम् ।
b. (मेदिनि नक्षमार्थं)
वसन्ततिलकं वृत्तम् ।

१०

अभयावतारः ।

I

सम्यग्बुधेन गुरुणा कविना च दृष्टः
स्पृष्टो न मन्दवदनैरधिरूढकर्कः ।
भूमीमृगाङ्क तनुषे यदनूपसिंह
भव्यं भवेदिह कथं मम चित्तचिन्ता ॥

1. Well viewed by the wise (Mercury also), by the teacher (by Jupitar also), by the poet (by Venus also), not touched by the faces of the stupid (Saturn also), riding on a white horse (ascending the fourth sign of the zodiac also), O moon of the earth, you produce fortune, O Anupasimha; here how can there be any doubt regarding this in my mind?

कर्कः चतुर्थो राशिः अश्वश्च
वसन्ततिलकं वृत्तम् ।

II

मोदं मोदमशिश्रियन् निजमहापूजादरादेशना-
द्भाण्डागारमभीतिसञ्चयमयं तुभ्यं स लक्ष्मीपतिः।
येन श्रीमदनूपसिंह धरणीसौवर्गचूडामणे
नित्यं नाम ददासि दानमहसामिभ्यः समेभ्यो-
ऽभयम् ॥

2. That lord of Lakshmi has made for you a treasure of refuge in heaps, seeing your devotion to his great worship, with constant joy; whereby, O Anupasimha, the crestjewel of the highborn in the world, you daily give refuge from equals to those who shine with gifts, being rich yourself.

a. (अशिश्रयान्)

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्

III

प्रद्युम्ननान्दकसुदर्शनकामपाल-
लक्ष्मीभुजङ्गभरभञ्जनपद्मशङ्खान् ।
पात्रे निधाय भवति प्रियभक्तमात्रे
जायेत सोऽभयकरो न कथं मुरारिः ॥

3. Pradyumna (Kama and lustre), Nandaka (Vishnu's sword and what is pleasing), Sudarsana (the Chakra and beautiful to look at), Kamapala (Balabhadra and keeper of wishes), Lakshmi (the goddess and wealth), Bhujangabharabhanjana (what breaks the weight of the wicked or the bed of snake and the breaking club), Lotus and Sankha—placing these in you who are a deserving receptacle, and who is merely a dear devotee, how will Murari be not the giver of refuge?

a. (साभयकरो)

वसन्ततिलकं वृत्तम् ।

IV

यस्माद्रागनशात् तमस्तमनिशं यत् सुप्रकाशं दधे
जातं यत् करुणाम्बुधेस्तदभयं माणिक्यचूडामणिम्।
दायमिव यन्मोदेन शेतेतमा
शौ किमिह त्वं नाम देदीप्यसे ॥

(त्रुटितश्चास्पष्टश्च)

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्

V

अभया भवन्ति शरणं यदागता
यदनूपसिंह भवतीति नाद्भुतम् ।
अभयं तु हन्त सभयं विभाव्यते
न मनाग्विचित्रमिदमानशे मनः ॥

5. When people come to you for refuge, they are freed from fear; here there is no wonder. But the word abhaya (freedom from fear) appears as having the syllables bhaya (fear). This wonder the mind does not comprehend.

d. न म इत्यनन्तरं ना इति अष्टम।
अभयं अभयं इति पदम्। सभयं भयशब्दसहितम
मञ्जुभाषिणी वृत्तम्।

VI

समलम्भि निक्षयनिषङ्गता पुरा
विजयेन तेन किल कृष्णवर्त्मनः।
भवताप्यनूपधरणीबिडौजसा
निबिडौजसाक्षयतराभयप्रभा ॥

6. Formerly from Krishnavartman (fire) an inexhaustible arrow case was obtained by Arjuna. Now from Krishnavartman (the path of Krishna) a more inexhaustible refuge was obtained by you who are an Indra on the earth and who has dense prowess.

d. (निबिडौजसाक्षतराभयप्रभा) अत्र रा इत्यस्योपरि उपेक्षिताक्षरद्योतनाय १ इति चिह्नं वर्तते। यदि प्रान्तदेशे तन्निविष्टं इदानीं तन्नष्टम्।

मञ्जुभाषिणी वृत्तम्।

VII

श्रीमद्धन्वधरामराधिप पुरं श्रीविक्रमक्ष्मापते-
रध्यास्य प्रथमानचण्डिममहासेनानुयातः सदा ।
अङ्गानीतशिवोदयः प्रतिमहाकालोऽसि धर्मद्रुहः
को वा मालवमल्लभीतिहरणे नेनेक्ति नो संशयम् ॥

7. O Indra of the Desert Region, occupying the city of Vikrama (Bika and Vikramaditya) followed by the great army (or Mahasena the king of Ujjain) with renowned fierceness, having the rise of prosperity (or of Siva) brought into his entire body, you are a rival Mahakala for those who destroy virtue; who will not cast off the doubt in regard to the removal of fear from the mallas of Malwa?

d. (मालवमन्वभीतिभरणे)

महती सेना । तया अनुयातः महासेनानुयातः । महासेनेन मालवराजेन कार्तिकेयेन वानुयातश्च । अङ्गेषु आनीतः शिवस्य मङ्गलस्य उदयः यस्य ।

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ।

VIII

सङ्ग्रामाजयमिन्दिराविरहणं ग्रामावनीविच्युतिं
साग्रामापदुदञ्चनां विदलितग्रामाटवीझाङ्कृतिम्।
भूयोऽसावनुबोभवीति न रिपू राजंस्त्वया भीषित-
स्तज्ज्ञातं फलतोऽभयं भयमिति त्वत्तोऽभयं नोभयम्॥

8. Defeat in battle, separation from wealth, loss of village and land, the rise of adversity having a continuity, tumult in the forest from whom the village was taken away; this enemy will no more suffer these, being frightened by you, O king. I have known that refuge and fear are from results. From you there is only refuge, not both.

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्।

IX

भूमौ माकिरभूत् स्रवः कलुषतो येषामतोऽनुत्सव-
स्ते प्राणान् न हि धित्सवस्त्रिदिवतो जाताः
सुराः पित्सवः।
तेभ्यो धर्मधुरंधरेण भवता नानूपसिंहप्रभो
किं व्य मभीतिभरणं नृणामथो
का कथा॥

(अस्पष्टः)

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्।

X

गोवृन्दारकवन्दिते जयसखे मूर्धस्फुरच्चन्द्रके
चञ्चच्चारणदेवसिन्धुयमुने पञ्चास्यकान्त्या शुभे।
वामाङ्गीकृतसर्वमङ्गलतनौ ग्रीवासितश्रीवहे
कामोद्धारकरे हरे त्वयि ममामन्दं मनो मोदताम्॥

अभयावतारो दशमः समाप्तः।

10. May my mind find joy in you as in Hara, worshipped by the gods of earth, *i.e.*, by Brahmins (or by cows and gods), having victory (or Jaya) as friend, with Chandraka (peacock's feather or small moon) shining in the head, having Ganges (devasindhu) and Yamuna where the Charanas (divine beings or spies) move about, auspicious with the grace of the five-faced (lion or Siva), with the body full of auspiciousness accepted by beautiful damsels (or whose left side is converted into the body of Parvati), wearing white lustre on the head (or wearing dark beauty on the neck) bringing up desires (or destroying Kama).

b. चञ्चचा इति शादेव इत्यनयोर्मध्ये अक्षरं भ्रष्टम्। अधोभागादिदं र इतिवन्न लक्ष्यते। परंतु क इतिवद्विभाव्यते। अनुरूप इति रेफः स्वीकृतः। (यमने)

वामाभिरङ्गीकृता सर्वमङ्गला संपूर्णशुभा तनूः यस्य। वामाङ्गीकृतं सर्वमङ्गलायाः पार्वत्याः तनूः येन।

शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्।